

Maksutase ja ulkomainen varallisuusasema

Suomeen tuotiin pääomaa alkuvuodesta 2014, vaihtotase edelleen alijäämäinen

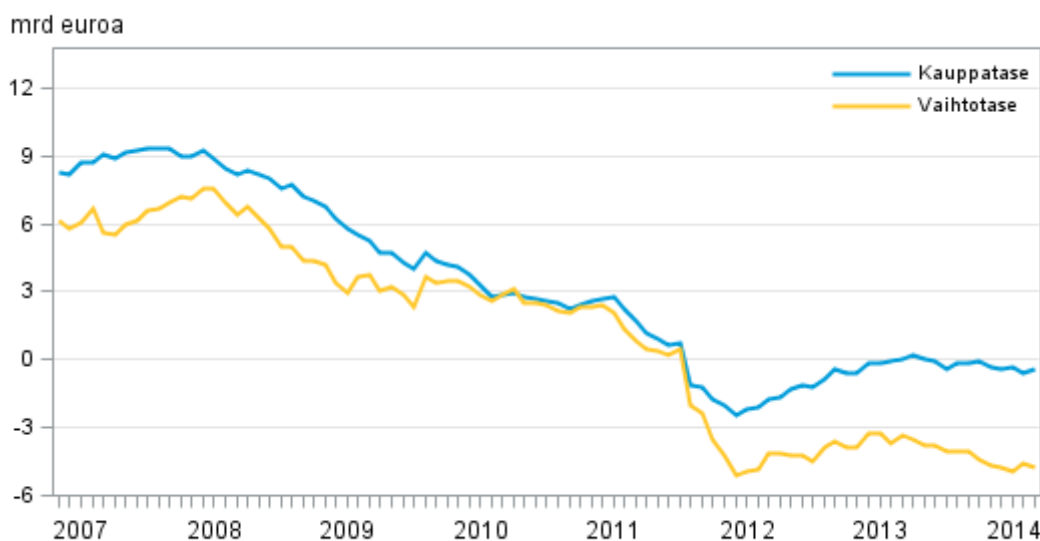
Rahoitustaseen alkuvuotta leimasi nettomääräinen pääomantuonti, eli ulkomaiset sijoittajat sijoittivat enemmän Suomeen kuin suomalaiset sijoittivat ulkomaille. Vaihtotase pysyi alijäämäisenä alkuvuonna (tammi-toukokuu).

Maksutaseessa ja ulkomaisessa varallisuusasemassa on siirrytty uuden maksutasekäsikirjan (BPM6) mukaiseen tilastointiin ja uudet aikasarjat on laskettu takautuvasti vuodesta 2006 alkaen. Tärkeimpiä aikasarjaan tehtyjä muutoksia on selostettu katsauksessa.

Vaihtotase

Vaihtotase oli vuoden ensimmäisellä neljänneksellä 2,0 mrd. euroa alijäämäinen. Alijäämä on täten kasvanut vuodentakaisesta, jolloin se oli 1,4 mrd. euroa. Alijäämä kasvoi lähes kaikissa vaihtotaseen aluerissä: kaupp- ja palvelutaseessa sekä tulojen uudelleenjaon tilillä. Toukokuussa vaihtotase oli 0,2 mrd. euroa alijäämäinen ja maksutaseen mukainen kauppatase oli 0,4 mrd. euroa ylijäämäinen. Vaihtotaseen 12 kuukauden liukuva summa oli 4,7 mrd. euroa alijäämäinen.

Suomen vaihtotase ja kauppataase, 12 kuukauden liukuva summa

Rahoitustase ja ulkomainen varallisuusasema

Pääomaa tuotiin Suomeen nettomääräisesti 15,4 mrd. euroa alkuvuonna 2014 (tammi-toukokuu). Pääoman tuonnista suurin osa selittyy suorien sijoitusten yritysjärjestelyillä. Suorien sijoitusten velat ulkomaille ovat kasvaneet 11,3 mrd. euroa samaan aikaan kun myös saamiset ulkomailta ovat kasvaneet 0,2 mrd. euroa. Osa pääoman tuonnista selittyy arvopaperisijoituksina Suomeen tuodulla pääomalla.

Arvopaperivelkoina Suomeen tuotiin pääomaa 12,2 mrd. euroa, kun taas saamisina ulkomaille sijoitettiin 8,2 mrd. euroa. Suomalaisten rahalaitosten liikkeeseen laskemiin joukkovelkakirjalainoihin sijoitettiin 6,5 mrd. euroa ja valtion 5,6 mrd. euroa. Arvopapereiden arvonmuutokset ovat kasvattaneet arvopaperisaamia 5,9 mrd. euroa ja velkoja 3,8 mrd. euroa kyseisellä periodilla.

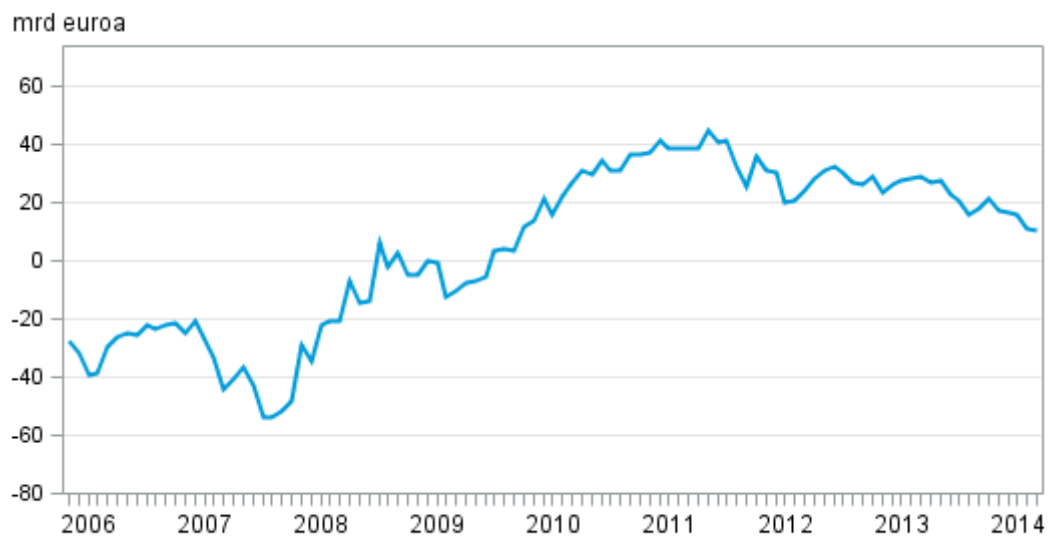
Toukokuussa 2014 Suomeen tuotiin pääomaa nettomääräisesti 1,1 mrd. euroa. Suorien sijoitusten saamiset ulkomailta kasvoivat 0,5 mrd. euroa, kun taas Suomen velat ulkomaille supistuivat 0,3 mrd. euroa.

Arvopaperivelkoina Suomeen tuotiin pääomaa 2,9 mrd. euroa ja saman verran Suomesta sijoitettiin ulkomaille. Muina sijoituksina eli lainoina, talletuksina ja kauppaluottoina pääomaa tuotiin 2,4 mrd. euroa.

Ulkomainen nettovarallisuus on supistunut 10,6 mrd. euroa alkuvuonna 2014 (tammi-toukokuu). Toukokuun 2014 lopussa nettovarallisuus oli 10,4 mrd. euroa, kun se tammikuun 2014 alussa oli vielä 21,0 mrd. euroa. Nettovarallisuuden supistuminen on seurausta siitä, että suomalaisten saamiset ulkomailta kasvoivat hitaammin kuin velat ulkomaille. Saamiset kasvoivat 29,6 mrd. euroa samaan aikaan kun velat kasvoivat 40,2 mrd. euroa. Saamiset kasvoivat pääasiassa arvopaperisijoitusten ja velat sekä arvopaperisijoitusten että suorien sijoitusten kasvun seurauksena. Toukokuun 2014 lopussa suomalaisilla oli saamia ulkomailta 680,1 mrd. euroa ja velkoja ulkomaille 669,6 mrd. euroa.

Vuoden 2013 maksutasetietoja tarkistetaan seuraavan kerran 15.9.2014. Kesäkuun 2014 tiedot julkistetaan 15.8.2014.

Ulkomainen nettovarallisuus

Sisällys

1. Uusien kansainvälisten tilastostandardien tuomat muutokset maksutasetilastointiin.....	5
1.1. Vaihtotase.....	5
1.2. Rahoitustase ja ulkomainen varallisuusasema.....	6

Taulukot

Taulukko 1 Yhteenveto suuntaperiaatteen ja saamis/velka-periaatteen mukaisista virtaluvuista elokuussa 2013.....	8
--	---

Liitetaulukot

Liitetaulukko 1. Suomen maksutase kuukausittain 2014, milj. euroa.....	10
Liitetaulukko 2. Suomen vaihtotase kuukausittain 2014, milj. euroa.....	10
Liitetaulukko 3. Ulkomaiset saamiset ja velat sijoituslajeittain kuukausittain 2014, milj. euroa.....	11
Liitetaulukko 4. Suomen maksutase 2014, milj. euroa.....	11

Kuviot

Kuvio 1 Suomen vaihtotase.....	5
Kuvio 2 Suomen nettovarallisuus.....	7
Kuvio 3 Suorat sijoitukset Suomesta ulkomaille suuntaperiaatteen ja saamis/velka-periaatteen mukaan, suorien sijoitusten virta elokuussa 2013.....	8
Kuvio 4 Suorat sijoitukset ulkomailta Suomeen suuntaperiaatteen ja saamis/velka-periaatteen mukaan, suorien sijoitusten virta elokuussa 2013.....	8

Kuviot

Liitekuvio 1. Suomen vaihtotase ja kauppataase.....	12
---	----

Laatuseloste: Suomen maksutase ja ulkomainen varallisuusasema.....	13
--	----

1. Uusien kansainvälisten tilastostandardien tuomat muutokset maksutasetilastointiin

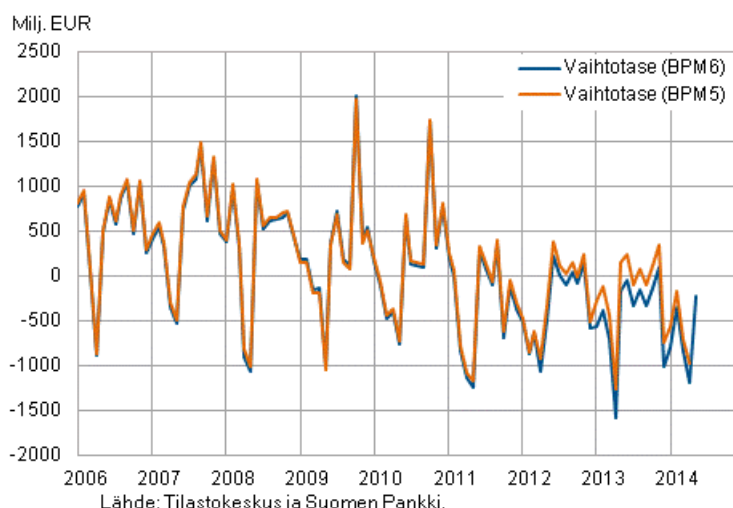
Suomessa siirrytään uuden maksutasekäsikirjan (BPM6) mukaiseen maksutaseen ja ulkomaisen varallisuusaseman tilastolaadintaan 11.7.2014. Uuden maksutasekäsikirjan mukainen tilastointi pyrkii kuvaamaan paremmin nykyistä taloudellista ympäristöä. Maksutaseuudistuksen keskeisimpiä muutoksia ovat esimerkiksi omistajuusperiaatteen mukainen kirjaustapa ja globaalien arvoketjujen parempi kuvaaminen. Globalisaation ja rahoitus-markkinoiden sääntelyn lieventymisen myötä maan rajat ylittävät pääoman liikkeet ovat tulleet aiempaa merkittävimiksi. Myös yritysten omistus- ja rahoitusrakenteet ovat monimutkaistuneet. Nämä muutokset heijastuvat kaikkiin rahoitustaseen eriin ja tilastouudistus pyrkii osaltaan vastaamaan tähän haasteeseen.

Tässä katsauksessa esitellään uuden maksutasekäsikirjan tärkeimmät muutokset maksutaseessa alierittäin

1.1. Vaihtotase

Uusien tilastostandardien tuomat muutokset vaihtotaseen yli-/alijäämään eivät olleet kovin suuria. Muutokset kirjauksissa näkyvät enemmän alierien tasolla. Kuviossa 1 esitetään vaihtotaseen netto sekä vanhan että uuden tilastostandardin mukaisena.

Kuvio 1 Suomen vaihtotase

1.1.1 Tavarat ja palvelut

1.1.1.1 Välityskauppa

Uuden maksutasekäsikirjan mukaan välityskauppa kirjataan tavarakauppaan, kun se vanhan käsikirjan mukaisesti luokiteltiin palveluihin. Välityskaupan marginaali lasketaan välityskaupan myyntien ja ostojen erotuksena. Välityskauppa on jaoteltu Suomessa puhtaaseen välityskauppaan ja tehtaattomaan valmistuttamiseen¹⁾. Näistä ensimmäinen kirjataan välityskauppaan ja jälkimmäinen palveluiden alle valmistuttamisen alierään tuotannolliset palvelut.

- Välityskaupalla tarkoitetaan ilmiötä, jossa jokin yksikkö hankkii omistukseensa tavaroita ulkomailta ja myy ne edelleen samanlaisena ulkomaille ilman, että tavarat käyvät lainkaan Suomessa.
- Tehtaaton valmistuttaminen tarkoittaa toimintaa, jossa yrityksellä ei ole varsinaista valmistusta kotimaassa, mutta suunnittelu, tutkimus, tuotekehittäminen, hallinto ja markkinointi sijaitsevat kotimaassa. Yritys teettää varsinaisen tuotteen ulkomailta ja saa tuotteelle merkittävää lisäarvoa muun muassa tuotteen suunnittelusta sekä tutkimus- ja kehittämistyöstä.

1) Tehtaaton valmistuttaminen -käsite noudattaa YK:n The Impact of Globalization on National Accounts (2011) käsikirjan määritelmää.

1.1.1.2 Tuotannolliset palvelut

Tuotannolliset palvelut luetaan palveluihin, eikä tavarakauppaan kuten aikaisemman käsikirjan mukaisesti. Tuotannollisissa palveluissa ainoastaan valmistuttamisprosessin marginaali eli valmistuspalvelun arvo sisältyy palveluiden vientiin. Kirjaukset tehdään taloudellisen omistusoikeuden perusteella.

Aikasarjojen laskenta perustuu vastaisuudessa suuryrityksiltä saataviin tietoihin, Tullin ulkomaankauppatilastoon ja Tilastokeskuksen palveluiden ulkomaankauppa -tilastoon. Maksutaseen kuukausiennakossa lähteenä käytetään ainoastaan Tullin ulkomaankauppätietoja.

- Tuotannollisissa palveluissa on kyse siitä, että tavaroita lähetetään toiseen maahan edelleen jalostusta tai muokkausta varten ja ne palautetaan lähtevään maahan ilman, että tavaroiden omistajuus vaihtuu prosessissa.

1.1.1.3 Palveluiden aluerät

Palveluiden aluerät ovat hieman muuttuneet: tuotannolliset palvelut sekä ylläpito- ja korjauspalvelut ovat omia aleriänsä. Televiestintä, tietojenkäsittely- ja tietopalvelut erässä yhdistyvät aiemmin kahdessa aluerässä olleet nimikkeet. Posti- ja kuriiripalvelut sisältyvät kuljetuspalveluihin.

1.1.1.4 Välilliset rahoituspalvelut (FISIM)

Uutena maksutasevaatimuksena on välillisten rahoituspalveluiden sisällyttäminen palveluihin. Välillisten rahoituspalveluiden vastaerä kirjataan ensitulon tilille. Välillisillä rahoituspalveluilla tarkoitetaan korkokatetta, joka syntyy, kun rahoituksen välittäjä veloittaa epäsuorasti tarjoamistaan rahoituspalveluista. Tällöin rahoituksen välittäjä veloittaa rahoituksen saajalta korkeampaa korkoa kuin se itse maksaa rahoituksen tarjoajalle.

1.1.1.5 Alustoimitukset

Alustoimitustiedot kirjataan maksutaseessa tavanomaiseen tavarakauppatietoon. Alustoimituksiin luetaan muun muassa satamissa ja terminaaleissa hankitut tavarat ja polttoaineet.

1.1.2 Ensitulo ja tulojen uudelleenjako

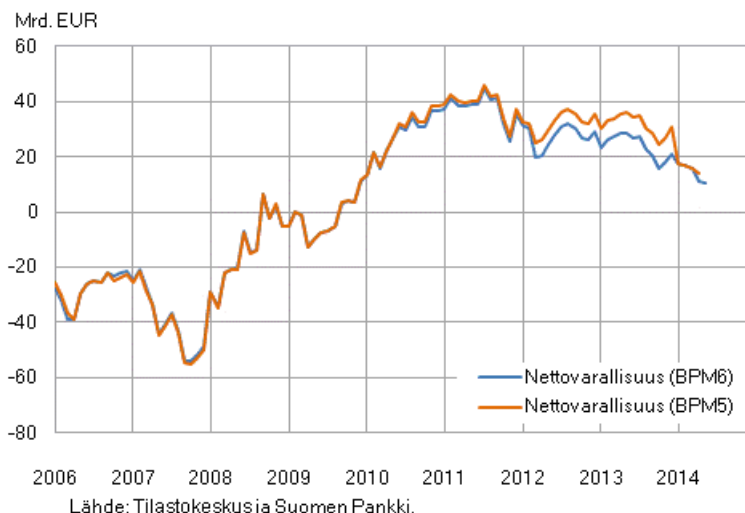
Ensitulon ja tulojen uudelleenjako korvaavat vanhan maksutasekäsikirjan mukaiset tuotannon tekijäkorvaukset ja tulonsiirrot. Molemmilla tileillä luokitusta on tarkennettu: ensitulon tilillä on uusi aluerä 'muu ensitulo'.

Ensitulon tilillä on uutena eränä sijoitusrahastojen uudelleen sijoitetut voitot. Sijoitusrahastojen kasvuosuuksista saatuja voittoja ei makseta osinkoina osuudenomistajille, vaan sijoitetaan uudelleen ja tämä erä kirjataan vaihtotaseessa sijoitusrahastojen uudelleen sijoitettuihin voittoihin. Kansantalouden tilinpidossa tämä erä on kirjattu jo aiemmin, joten tältäkin osin maksutasetilasto lähestyy kansantalouden tilinpidon kirjauksia. Lisäksi ensitulon tiliin luetaan verot ja tuotepalkkiot, jotka aikaisemmin kuuluivat tulonsiirtoihin.

1.2 Rahoitustase ja ulkomainen varallisuusasema

Rahoitustaseessa sekä ulkomaisessa varallisuusasemassa uudet kirjaustavat kasvattavat bruttomääräisiä saamisia ja velkoja. Sen sijaan ulkomaiseen nettovarallisuusasemaan uusien kirjaustapojen vaikutus oli pienempi. Oheisessa kuviossa esitetään ulkomainen nettovarallisuusasema sekä vanhan että uuden tilastostandardin mukaisena.

Kuvio 2 Suomen nettovarallisuus

1.2.1 Suorat sijoitukset

Rahoitustaseessa suurimmat muutokset näkyvät suorissa sijoituksissa (suorien sijoitusten määritelmä: <http://tilastokeskus.fi/til/mata/kas.html>). Tilastouudistuksen myötä maksutase ja ulkomainen varallisuusasema -tilastossa suorat sijoitukset ilmoitetaan bruttomääräisenä saamis/velka-periaatteen mukaisesti. Lisäksi suorat sijoitukset julkaistaan omana tilastoalueenaan, Ulkomaiset suorat sijoitukset, jossa nämä sijoitukset esitetään netotettuina (ns. uudistettua suuntaperiaatetta noudattaen). Eriävistä esitystavoista johtuen tilastoissa esitetyt luvut eroavat toisistaan, mutta ovat kuitenkin yhtenevät.

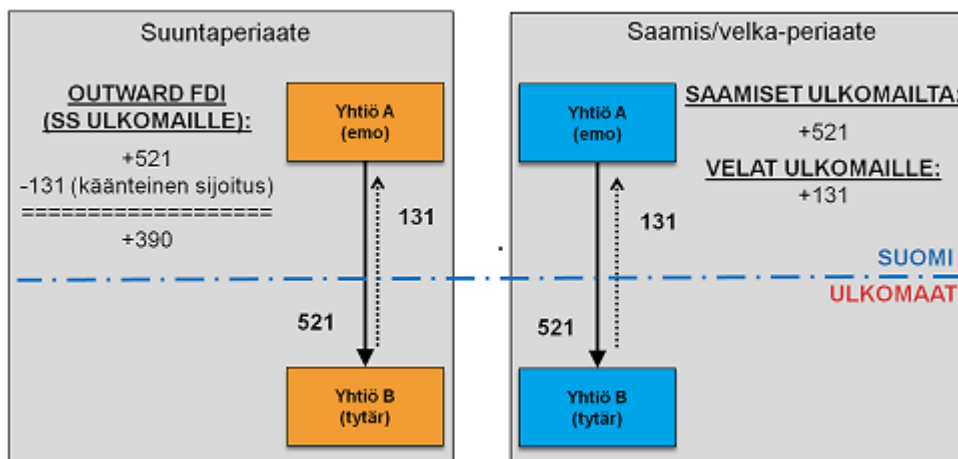
Maksutasetilaston rahoitustaseessa esitettyihin suorien sijoitusten lukuihin tilastouudistus vaikuttaa kasvattavasti. Tämä johtuu siitä, että suorat sijoitukset esitetään bruttomääräisinä saamis/velka-periaatteen mukaan aiempien netotettujen suuntaperiaatteen mukaisten lukujen sijaan. Saamis/velka-periaatteen mukaisissa luvuissa ei niin sanottuja käänteisiä sijoituksia huomioida. Vastaavasti suuntaperiaatteen mukaisissa luvuissa käänteiset sijoitukset otetaan huomioon ja sisäryityseriä netotetaan aiempaa laajemmin, mikä vaikuttaa lukuihin supistavasti.

Tilastovuodesta 2013 alkaen maksutasetilastossa julkaistaan suorien sijoitusten luvut bruttomääräisinä ja luvut ovat saatavilla myös tätä edeltävältä ajalta. Tilastouudistus aiheuttaa katkoksen suorien sijoitusten suuntaperiaatteen mukaiseen tilastointiin. Sisäryityserät tilastoidaan uudistetun suuntaperiaatteen mukaisesti tilastovuodesta 2013 alkaen Ulkomaiset suorat sijoitukset -vuositilastossa, jonka ensimmäinen julkistus on 31.10.2014. Tilastovuotta 2013 edeltävältä ajalta Suomen Pankki on arvioinut uudistetun suuntaperiaatteen mukaiset pääomakannat sekä sisäryityserät vuosille 2009–2012 Kansainvälisen valuuttarahaston IMF:n CDIS-kyselyä (Coordinated Direct Investment Survey) varten. Vuoden 2008 osalta tiedot uudistetun suuntaperiaatteen mukaisista pääomakannoista ja sisäryityseristä on esitetty Suomen Pankin BoF Online julkaisussa, jossa suoria sijoituksia koskevia tilastouudistuksia on myös käsitelty tarkemmalla tasolla.

http://www.suomenpankki.fi/fi/julkaisut/selvitykset_ja_raportit/bof_online/Documents/BoF_Online_04_2011.pdf) Suuntaperiaatetta suositellaan sovellettavaksi suorien sijoitusten maittaisten ja toimialoittaisten tarkastelujen yhteydessä.

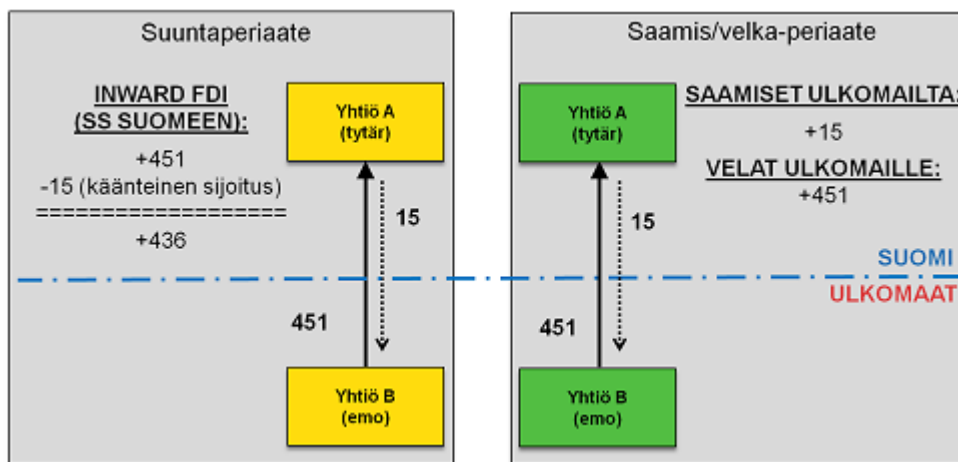
Alla olevassa esimerkissä on tarkoitus havainnollistaa suuntaperiaatteen ja saamis/velka-periaatteen eroavaisuuksia suorien sijoitusten tilastoinnissa. Kuviossa 3 on esitetty suorat sijoitukset Suomesta ulkomaille sekä suuntaperiaatteen että saamis/velka-periaatteen mukaan elokuun 2013 virtalukujen avulla. Suomesta ulkomaille suuntautuvissa suorissa sijoituksissa konsernin emoyhtiö sijaitsee Suomessa.

Kuvio 3 Suorat sijoitukset Suomesta ulkomaille suuntaperiaatteen ja saamis/velka-periaatteen mukaan, suorien sijoitusten virta elokuussa 2013

Kuviossa 4 esitetään ulkomailta Suomeen suuntautuvat sijoitukset sekä suuntaperiaatteen että saamis/velka-periaatteen mukaan. Ulkomailta Suomeen suuntautuviissa suorissa sijoituksissa konsernin emoyhtiö sijaitsee ulkomailta.

Kuvio 4 Suorat sijoitukset ulkomailta Suomeen suuntaperiaatteen ja saamis/velka-periaatteen mukaan, suorien sijoitusten virta elokuussa 2013

Taulukossa 1 esitetään yhteenveto elokuun 2013 luvuista. Suuntaperiaatteen mukaan suorita sijoituksia suuntautui ulkomailta Suomeen enemmän kuin Suomesta ulkomaille. Saamis/velka-periaatteen mukaan Suomen nettovelat ulkomaille kasvoivat. Netotettuna sekä suuntaperiaatteen että saamis/velka-periaatteen mukaiset luvut ovat yhtenevät, mutta esittävät saman asian eri näkökulmista.

Taulukko 1 Yhteenveto suuntaperiaatteen ja saamis/velka-periaatteen mukaisista virtaluvuista elokuussa 2013

Suuntaperiaate		Saamis/velka-periaate	
OUTWARD	390	SAAMISET	536(=521+15)
INWARD	436	VELAT	582(=131+451)
Netto	-46	Netto	-46

1.2.2 Arvopaperisijoitukset

Sijoitustoiminnan kansainvälistyminen on lisännyt suomalaisten sijoittajien ulkomaisia sijoituksia ja toisaalta sijoituksia Suomeen. Lisäksi rahoitusinstrumenttien kehittyminen asettaa lisähaasteita tilastotuotannolle. Tässä uudistuksessa arvopaperisijoituksiin ei kuitenkaan tullut uusia kirjauskäytäntöjä. Arvopaperisijoitusten tilastointia maksutasetilastossa uudistettiin vuoden 2009 alussa ja tämä uudistus mahdollisti monien erittelyiden tekemisen arvopaperisijoituksista.

1.2.3 Johdannaiset

Johdannaisten virtakirjauksissa on siirrytty nettokirjauksista bruttomääräisiin kirjauksiin tilastouudistuksen myötä, jonka vuoksi johdannaisten virroista eritellään saamiset ja velat. Käytännössä kaikki ulkomailta saadut johdannaisiin liittyvät maksut kirjataan vähentämään rahoitussaamisia ja ulkomaisille osapuolille maksetut maksut johdannaissopimuksiin liittyen vähentävät rahoitusvelkoja. Myöskään samalle osapuolelle maksettuja ja saatuja maksuja ei netoteta keskenään. Bruttomääräinen kirjaustapa kasvattaa rahoitussaamisiin ja -velkoihin liittyviä kokonaisvirtoja. Rahoitustaseen nettomääräiseen erään kirjaustavan muutoksella ei ole vaikutusta

1.2.4 Muut sijoitukset

Oma pääoma koostuu pääosin omistajien yritykseen sijoittamasta pääomasta. Tilastouudistuksen myötä oma pääoma jaotellaan noteerattuihin, noteeraamattomiin sekä muuhun omaan pääomaan. Muu oma pääoma koostuu omasta pääomasta, joka ei ole arvopaperimuotoista ja käsittää omistusosuudet sivuliikkeissä sekä muissa yksiköissä, joilla ei ole erillistä oikeushenkilöllisyyttä. Myös omistusosuudet kansainvälisissä järjestöissä luetaan mukaan muun oman pääoman erään. Muu oma pääoma tulee uutena lisäyksenä rahoitustaseen muihin sijoituksiin, johon ei ole aiemmin kirjattu omaan pääoman luettavia eriä

Tilastouudistuksen myötä Kansainvälisen valuuttarahaston IMF:n myönnettyihin erityisnosto-oikeuksiin liittyvä vastaera (Special Drawing Rights, SDRs) esitetään omana eränään rahoitustaseen muiden sijoitusten velkapuolella.

Liitetaulukot

Liitetaulukko 1. Suomen maksutase kuukausittain 2014, milj. euroa

	Vuosi/kk					
	2013/12	2014/01	2014/02	2014/03	2014/04	2014/05
1. Vaihtotase	-939	-786	-339	-835	-1 178	-225
1.1 Tavarat	-440	-396	-12	-58	-201	443
1.2 Palvelut	-130	-141	-141	-150	-178	-200
1.3 Ensitulo	-240	122	187	-255	-593	-263
1.4 Tulojen uudelleenjako	-129	-372	-372	-372	-206	-206
2. Pääomatase	123	12	12	12	17	17
3. Rahoitustase	5 206	-8 055	2 183	-3 975	-4 484	-1 069
3.1 Suorat sijoitukset	1 160	-133	-3 026	-3 752	-5 025	824
3.2 Arvopaperisijoitukset	8 942	-6 471	-2 354	-585	5 426	-45
3.3 Muut sijoitukset	-4 883	-1 362	7 664	230	-4 682	-2 438
3.4 Johdannaiset	-312	-49	-44	44	-75	630
3.5 Valuuttavaranto	299	-40	-58	89	-128	-40
4. Virheelliset ja tunnistamattomat erät	6 094	-7 281	2 510	-3 152	-3 323	-860

1) Luvut tulevat lopullisiksi yli kahden vuoden kuluttua tilastovuoden päättymisestä.

2) Taulukossa esitettävät arvot ovat nettovirtoja ajanjakson aikana.

3) Rahoitustase = saamiset - velat

Liitetaulukko 2. Suomen vaihtotase kuukausittain 2014, milj. euroa

		Vuosi/kk					
		2013/12	2014/01	2014/02	2014/03	2014/04	2014/05
Tilikirjaus							
Tulot	1. Vaihtotase	7 541	7 261	7 141	7 450	8 147	8 463
	1.1 Tavarat	4 368	4 347	4 305	4 547	4 632	5 078
	1.2 Palvelut	1 865	1 619	1 606	1 612	1 955	1 844
	1.3 Ensitulo	1 214	1 206	1 140	1 202	1 465	1 445
	1.4 Tulojen uudelleenjako	93	89	89	89	95	95
Menot	1. Vaihtotase	8 480	8 047	7 480	8 285	9 325	8 688
	1.1 Tavarat	4 808	4 743	4 318	4 605	4 833	4 635
	1.2 Palvelut	1 996	1 760	1 748	1 762	2 132	2 043
	1.3 Ensitulo	1 454	1 083	954	1 457	2 059	1 709
	1.4 Tulojen uudelleenjako	223	461	461	461	301	301

1) Luvut tulevat lopullisiksi yli kahden vuoden kuluttua tilastovuoden päättymisestä.

Liitetaulukko 3. Ulkomaiset saamiset ja velat sijoituslajeittain kuukausittain 2014, milj. euroa

		Vuosi/kk					
		2013/12	2014/01	2014/02	2014/03	2014/04	2014/05
Tilikirjaus							
Saamiset	Yhteensä	-7 499	-465	-4 587	-1 748	-4 038	-601
	1. Suorat sijoitukset	220	1 020	-685	-276	-359	503
	1.1 Oma pääoma	-568	935	802	335	-1 012	361
	1.2 Muu pääoma	789	85	-1 486	-611	653	141
	2. Arvopaperisijoitukset	7 159	-1 705	1 915	-1 006	6 091	2 898
	2.1 Osakkeet ja sijoitusrahasto-osuudet	623	214	853	-840	2 375	1 420
	2.2 Joukkovelkakirjalainat	6 792	-2 546	581	-40	2 887	1 547
	2.3 Rahamarkkinapaperit	-255	626	482	-126	830	-68
	3. Muut sijoitukset	-11 349	4 260	-2 372	6 303	-4 553	2 252
	4. Johdannaiset	-3 828	-3 999	-3 387	-6 858	-5 089	-6 213
	5. Valuuttavaranto	299	-40	-58	89	-128	-40
Velat	Yhteensä	-12 705	7 590	-6 770	2 226	446	468
	1. Suorat sijoitukset	-940	1 153	2 341	3 476	4 667	-321
	1.1 Oma pääoma	590	467	417	418	4 456	169
	1.2 Muu pääoma	-1 529	685	1 924	3 058	210	-491
	2. Arvopaperisijoitukset	-1 783	4 766	4 269	-422	665	2 943
	2.1 Osakkeet ja sijoitusrahasto-osuudet	596	2 003	435	-170	306	983
	2.2 Joukkovelkakirjalainat	-1 872	1 491	4 876	2 310	118	789
	2.3 Rahamarkkinapaperit	-506	1 272	-1 043	-2 561	240	1 171
	3. Muut sijoitukset	-6 466	5 621	-10 037	6 073	129	4 690
	4. Johdannaiset	-3 517	-3 949	-3 344	-6 902	-5 015	-6 843
	5. Valuuttavaranto	.	.	.	.	.	.

1) Luvut tulevat lopullisiksi yli kahden vuoden kuluttua tilastovuoden päättymisestä.

Liitetaulukko 4. Suomen maksutase 2014, milj. euroa

	Vuosi 2013	12 kk:n liukuva summa	2014/04	2014/05
1. Vaihtotase	-4 398	-4 728	-1 178	-225
1.1 Tavarat	-78	-400	-201	443
1.2 Palvelut	-1 561	-1 532	-178	-200
1.3 Ensitulo	-272	-136	-593	-263
1.4 Tulojen uudelleenjako	-2 487	-2 661	-206	-206
2. Pääomatase	537	498	17	17
3. Rahoitustase	20	-8 299	-4 484	-1 069
3.1 Suorat sijoitukset	3 852	-8 492	-5 025	824
3.2 Arvopaperisijoitukset	-3 484	744	5 426	-45
3.3 Muut sijoitukset	785	33	-4 682	-2 438
3.4 Johdannaiset	-1 902	-1 207	-75	630
3.5 Valuuttavaranto	768	622	-128	-40
4. Virheelliset ja tunnistamattomat erät	4 738	-3 569	-3 323	-860

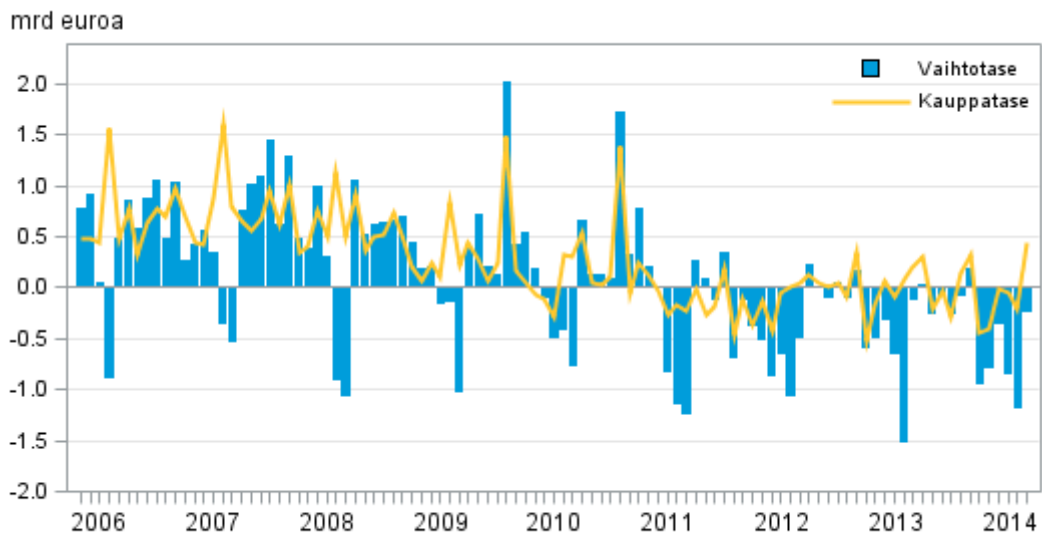
1) Luvut tulevat lopullisiksi yli kahden vuoden kuluttua tilastovuoden päättymisestä

2) Taulukossa esitettävät arvot ovat nettovirtoja ajanjakson aikana

3) Rahoitustase = saamiset - velat

Kuviot

Liitekuvio 1. Suomen vaihtotase ja kauppataase

Laatuseloste: Suomen maksutase ja ulkomainen varallisuusasema

1. Tilastotietojen relevanssi

1.1 Tietosisältö ja käyttötarkoitus

Maksutasetilasto ja ulkomainen varallisuusasema muodostavat ulkomaisten tilastojen kokonaisuuden, joka kuvaa kansantalouden ulkoista tasapainoa sekä ulkomaisia saamis- ja velkavarantoja. Tilastoa voidaan käyttää analysoitaessa kansantalouden ulkoista tasapainoa, tai saamis- ja velkasuhteita, niiden rakennetta ja kehitystä, tai vertailtaessa niitä muihin maihin.

Maksutaseella tarkoitetaan tilinpitoasetelmaa, joka kuvaa järjestelmällisesti kansantalouden ja muun maailman väliset liiketoimet tietyltä ajanjaksolta sekä reaalityökalouden että rahoituspuolen näkökulmasta. Maksutasetilasto ja ulkomainen varallisuusasema ovat osa kansantalouden tilinpitojärjestelmää.

Maksutase kattaa liiketoimet, jotka tehdään kansantalouteen kuuluvien talousyksiköiden (kotimaassa asuvien) ja muuhun maailman kuuluvien talousyksiköiden (ulkomailla asuvien) kesken. Maksutase koostuu vaihto-, pääoma- ja rahoitustaseesta.

Ulkomaisen varallisuuden tilasto kuvaa rahoitustaseen pääomavirroista syntyneitä ulkomaisia saamis- ja velkavarantoja.

Maksutaseen ja ulkomaisen varallisuuden tilastojen laadinnassa noudatetaan IMF:n maksutasekäsikirjan (6. painos vuodelta 2009) ohjeita ja suosituksia. Euroopassa maksutasetilastointia ohjeistavat Euroopan keskuspankki (rahoitustase) ja Eurostat (vaihtotase).

Maksutasetilastointi perustuu Suomen lakisääteisiin velvoitteisiin tuottaa ja raportoida maksutasetilastoa Euroopan keskuspankille (EKP) (EKP:n suuntaviivat EKP/2011/23) ja Euroopan yhteisöjen tilastotoimistolle Eurostatille (Euroopan komission asetus N:o 555/2012) sekä Kansainväliselle valuuttarahastolle (IMF).

Maksutasetta on julkaistu vuodesta 1922 lähtien, vuodesta 1948 maksutasetta on laadittu IMF:n maksutasekäsikirjan mukaisesti.

1.2 Keskeiset käsitteet ja luokitukset

Maksutasetilaston järjestelmä käyttää kuvauksessaan seuraavia tilastoyksiköitä ja niiden ryhmittelyjä

- taloudellinen alue
- institutionaaliset yksiköt ja sektorit
- Suomessa asuva, Ulkomailla asuva (residence)
- virrat ja varannot

Käytetyt luokitukset liittyvät tilastoyksiköihin:

- institutionaalinen yksikkö- ja sektoriluokitus
- rahoitusvaateiden luokittelu

Maksutasetilaston keskeisiä käsitteitä ovat :

- **Vaihtotase:** Kuvaa ulkomaisten taloustoimien, kuten tavaroiden ja palvelujen ulkomaankaupan, ensitulojen ja tulojen uudelleenjaon, vaikutusta kansantuloon ja kansantalouden säästämisen ja investointien väliseen tasapainoon.
- **Kauppataase:** Kuvaa tavaroiden ulkomaankaupan tasapainoa viennin ja tuonnin osalta.
- **Rahoitustase:** Kuvaa vaihtotaseen alijäämän rahoitusta tai ylijäämän sijoittamista ulkomaille ja koostuu suorista sijoituksista, arvopaperisijoituksista, muista sijoituksista, johdannaisista sekä keskuspankin valuuttavarannon muutoksista.

- **Ulkomainen (netto)varallisuusasema:** Kertoo rahoitussuhteiden ja velkojen arvon ja rakenteen tilastointiajanjakson lopussa.

2. Tilastotutkimuksen menetelmäkuvaus

Maksutasetilaston laatimiseen käytetään suoraan tiedonkeruuta ja muista taloustilastoista johdettua tietoa. Tullihallitus kerää tiedot tavaroiden ulkomaankaupasta sekä julkaisee ulkomaankauppatilastot. Tilastokeskus kerää tiedot palvelujen kansainvälisestä kaupasta, tulojen uudelleenjaosta ja pääomansiirroista. Tilastokeskus kerää yhteistyössä Suomen Pankin kanssa tiedot rahoitustaseen, pääomakorvausten ja ulkomaisen varallisuuden tilastointia varten. Seuraavaksi esitellään maksutaseen aluerien eri tietolähteet ja laadintamenetelmät.

2.1 Vaihtotase

2.1.1 Kauppatase

Maksutasetilastoinnissa tavarantuonnin arvot muutetaan Tullihallituksen ulkomaankauppatilaston cif-määräisistä tuonnin arvoista maksutaseen fob-määräisiksi arvoiksi, jolloin rahdin ja vakuutuksen osuus tavarantuonnista siirretään kuljetusmenoihin. Lisäksi Tullihallituksen ulkomaankauppatilaston tuontiin ja vientiin lisätään alustoimitukset, joihin kuuluvat muun muassa satamissa ja terminaaleissa hankitut tavarat ja polttoaineet. Maksutasetilastoinnin maittain jaetuissa tavarakauppatiedossa vienti on tilastoitu määrämään mukaan, tuonti EU-alueelta lähetysmaahan mukaan 31.12.2012 saakka ja alkuperämaan mukaan 1.1.2013 alkaen ja tuonti EU:n ulkopuolelta alkuperämaan mukaan.

Tullihallitus kerää kaikki tavarakaupan tilastoinnissa tarvittavat tiedot. Tiedot Suomen kaupankäynnistä EU:n ulkopuolisten kanssa saadaan tullausjärjestelmästä. EU:n sisäisestä kaupasta tuojat ja viejät ilmoittavat kuukausittain EU:n Intrastat-järjestelmän mukaiset tilastotiedot tullilaitoksen aluehallintoon, joka tarkistaa ne ja toimittaa edelleen Tullihallitukselle.

2.1.2 Palvelut

Palveluerissä käytetään Tilastokeskuksen keräämää tietoa matkailun, kuljetuksen ja ns. muiden palvelujen kaupan erilliskyselyistä.

Palvelut, matkailu

Matkailuerään tilastoidaan kaikki muut matkasta aiheutuvat menot kuin maiden väliset kuljetukset, jotka luetaan kuuluvaksi kuljetuserään. Matkailuerään kuuluviksi luetaan myös risteilyistä, kausi- ja rajatyöntekijöistä sekä ulkomaisesta opiskelusta ja sairaudenhoidosta aiheutuneet menot.

Palvelut, kuljetus

Kuljetuksista valtaosa on merikuljetusrahtimenoja ja alusten maksamia ahtaus-, satama-, väylä- ja luotsimenoja. Merikuljetusrahtitulot ovat suomalaisten varustamojen ulkomaisten tavaroiden kuljetuksista ansaitsemia tuloja. Vastaavat menot ovat ulkomaisille kuljettajille maksettuja merikuljetusmenoja. Huomattava kuljetustuloerä on ulkomaisilta matkailijoilta saatu kuljetustulo, joka jakautuu merikuljetustuloon ja lentokuljetustuloon. Vastaavat menot ovat suomalaisten ulkomaisille kuljetusyrityksille maksamia menoja.

Palvelut, muut palvelut

Muihin palveluihin luetaan vakuutus- ja rahoituspalvelut, posti- ja telekommunikaatiopalvelut, rakennuspalvelut, tietotekniikka- ja informaatiopalvelut, rojalitit ja lisenssimaksut, muut liike-elämän palvelut sekä henkilökohtaiset, kulttuuri- ja virkistyspalvelut.

Tiedot ulkomaisista vakuutustuloista ja -menoista saadaan Finanssivalvonnan toteuttamasta vuosikyselystä. Kyselyssä ovat mukana kaikki Suomessa vakuutuksia myyvät yritykset. Tavaravakuutusta koskevat tiedot perustuvat pääosin Tullihallituksen määrävuosittain toteuttaman tavarakaupan rahti- ja vakuutuskyselyn tuloksiin. Lisäksi suomalaisilta yrityksiltä tiedustellaan palvelukyselyn yhteydessä niiden ulkomailta hankkimia vakuutuspalveluja.

2.1.3 Ensitulo: palkansaajakorvaukset ja pääomakorvaukset

Tuotantotekijäkorvauksiin luettavat palkat ja palkkiot sisältävät maksut ammattipalveluista ja muut henkilökohtaiset palkat ja palkkiot sekä työnantajan sosiaalivakuutusmaksut. Nämä tiedot saadaan verottajan maksuunpanotilastosta ja rajoitetusti verovelvollisten aineistosta.

Pääomakorvaukset tilastoidaan pääosin Tilastokeskuksen ja Suomen Pankin tekemien maksutasekyselyjen mukaisesti ja tiedot pääomakorvauksista laaditaan sijoituslajeittain.

2.1.4 Tulojen uudelleenjako

Vastikkeettomat tulonsiirrot jaetaan yksityisiin ja julkisiin. Yksityisten tulonsiirtotietojen laadinnassa on käytetty apuna historiallista aineistoa, hallinnollista budjettitietoa, asiantuntija-arviota sekä muiden yksityisten tulonsiirtojen tapauksessa vakuutuspalveluja koskevaa kyselyä. Julkisten tulonsiirtojen ennakkotiedot kerätään Valtiokonttorista saatavista valtion kirjanpitolietoista, ja vuoden lopussa Tilastokeskus tarkistaa ne tilinpäätösaineiston ja erityisselvitysten perusteella. Erityisselvityksiin käytetään EU:n Suomea koskevissa tilastoissaan ilmoittamia tukipalkkioiden ja muiden EU-maksujen tietoja.

2.2. Pääomatase

Pääomansiirtojen tilastotiedot perustuvat Tilastokeskuksen käytössä oleviin hallinnollisiin aineistoihin, pääasiassa valtion tilinpäätökseen.

Vaihtotaseen ja pääomataseen puuttuvien kuukausi- ja neljännesvuositietojen arviointi

Palveluerien kuukausittaiset ennakoarviot tehdään rakenteellisiin aikasarja- ja indikaattorimalleihin perustuvaa menettelyä käyttäen. Siinä estimoitavaa palvelukauppaa tarkastellaan osana koko ulkomaankauppaa. Neljännesvuosittaiset mallitulokset jaetaan kuukausille.

Tietoja korjataan kahdessa vaiheessa, ensin neljännesvuosittain, kun saadaan tilastotiedot matkailusta, kuljetuksesta ja muista palveluista. Toinen revisio ajoittuu vuosittain syyskuuhun, kun muiden palvelujen vuosikyselyn tulokset valmistuvat.

Pienten erien osalta, kuten palkkojen, yksityisten tulojen uudelleenjaon ja pääomansiirtojen, joissa tieto saadaan vuosittain, kuukausiarviot perustuvat pääsäännön mukaan edellisen vuoden tasoon, joka on jaettu tasan kuukausille.

2.3 Rahoitustase ja ulkomainen varallisuusasema

Tilastokeskus kerää yhteistyössä Suomen Pankin kanssa tiedot rahoitustaseen ja pääomakorvausten virroista sekä ulkomaisten saamisten ja velkojen varantiedoista.

Maksutasekyselyjä on nykyään kolmentyyppisiä:

1. Tilastokeskuksen ulkomaisten rahoitussaamisten ja -velkojen kuukausi- ja vuosikyselyt, joilla kerätään tiedot saamisten ja velkojen varannoista ja niiden muutoksista (netto), arvostuseristä sekä vastaavista koroista ja osingoista sektoreittain.
2. Suomen Pankin tilinhoitajayhteisöille (kotimaiset arvopaperien säilyttäjät) suunnattu kuukausittainen arvopapereiden säilytyskysely.
3. Suomen Pankin kuukausikysely ulkomaisista arvopaperisaamisista ja -veloista.

Lisäksi Suomen Pankki kerää tietoja maksutasetta varten myös EKP:n rahalaitosten ja sijoitusrahastojen tasetiedonkeruiden yhteydessä.

Tilastointijärjestelmän peruseriaatteena on kysely suoraan tiedon lähteeltä eli sijoitus- tai rahoituspäätöksiä tekevilta institutionaalisilta yksiköiltä. Maksutasekyselyt ovat luonteeltaan kokonaistutkimuksia, joista pienet yritykset on jätetty pois.

Yrityssektorin kyselyjen kehikot määritellään Tilastokeskuksen yritys- ja yhteisörekisterin perusteella. Yritysrekisterissä on tiedot noin 300 000 yhteisöstä sekä merkintä ulkomaalaisomistuksesta. Lisäksi rekisterissä on lisätietona luettelo yrityksistä, joilla on ulkomaisia tytäryrityksiä. Kehikkoja täydennetään verohallinnolta saatavien 15 000 suurimman yrityksen tasetietojen sekä kyselyistä saatujen tietojen perusteella. Yrityssektorin maksutasekyselyihin otetaan mukaan sellaiset yritykset, joiden ulkomaisten

saamisten ja velkojen ennakkoidaan näiden tietolähteiden perusteella olevan suurimpia. Käytännössä kuukausikyselyn piirissä on viime vuosina ollut noin 90–140 yritystä ja vuosikyselyissä yhteensä noin 1 000–1 200 yritystä.

Rahalaitosten ja sijoitusrahastojen määritelmien ulkopuolelle jäävät muut rahoitussektorin toimijat valitaan maksutasekyselyihin Finanssivalvonnan tietojen, verohallinnon tasetietojen ja yritysrekisterin avulla samalla tavalla kuin yrityssektorin tapauksessa.

3. Tietojen oikeellisuus ja tarkkuus

Maksutasetilastojen laadun ylläpitämiseksi ja parantamiseksi on kiinnitetty suurta huomiota käytännön kyselykehikkojen määrittelyyn ja rekisterien tarkkuuteen. Tilastointiin vaikuttavat rahoitusmarkkinoiden ja yrityssektorin institutionaaliset muutokset on pyritty ottamaan huomioon. Rahoitustaseessa työeläkelaitosten nopeasti kasvava ulkomainen sijoitustoiminta on muuttanut pääomanliikkeiden sektorirakennetta. Yritysten ulkomailla olevat rahoituskeskukset lisäävät yritysten sisäisten, suoriin sijoituksiin tilastoitavien, lyhytaikaisten pääomanliikkeiden vaihtelua. Monikansallisten pankkikonsernien sisäiset pääomavirrat näkyvät erityisesti muissa sijoituksissa. Yrityskaupat aiheuttavat suuria heilahteluja niin suoriin sijoituksiin kuin arvopaperisijoituksiinkin. Tietojen oikeellisuutta ja tarkkuutta tarkastellaan säännöllisesti. Paljon otantavirhettä tärkeämpiä virhelähteitä ovat kehikkovirhe ja mittausvirhe. Kehikkovirhettä syntyy rekisterien jälkeensä jääneisyydestä, kun kaikkia vastaajia ei löydetä, ja mittausvirhettä vastaajien tulkitessa väärin kyselyn tiedonantovaatimusta. Suomen tilastot ovat herkkiä juuri kehikko- ja mittausvirheiden suhteen, koska Suomessa on kansantalouden kokoon verrattuna erittäin suuria kansainvälisiä yrityksiä.

Maksutaseen tilastovirhe

Maksutaseen kahdenkertaisen kirjanpidon periaatteiden mukaisesti maksutaseen osatekijöiden, eli vaihto- ja pääomataseen ja rahoitustaseen summa on nolla. Käytännössä loppusumma on yleensä positiivinen tai negatiivinen luku.

Virheelliset ja tunnistamattomat erät kokonaisuutena ovat kaikkien maksutaseen erien virheiden ja puuttuvien tietojen nettosuure.

Laskennallisesti virhetermillä saatetaan kirjausten yhteenlaskun loppusumma keinotekoisesti nollassi, eli termi on itseisarvoltaan yhtä suuri mutta erimerkinen kuin muutoin lopputuloksena oleva luku. Tilastovirhe on suhteellisesti suurempi kuukausi- ja neljännesvuositilastossa kuin vuositasolla, koska jälkimmäisessä tarkastelussa monet ajoituserot häviävät. Suurten kansainvälisten yritysten ulkomaiset liiketoimet aiheuttavat tilastoihin huomattavaa vaihtelua, ja niiden liiketoimien vastaerät eivät rahaliiton oloissa välttämättä tule näkyviin Suomen maksutasetilastossa. Lisäksi ajoituserot kirjauksissa saattavat näkyä suurina tilastovirheinä tai peräkkäisinä suurina erimerkkisinä tilastovirheinä.

Vuosikyselyihin perustuvat tiedot arvioidaan tilastovuoden kuukausi- ja neljännesvuosiennakkotilastoihin. Siten tietojen saanti täydentyy ajan mittaan, mikä saattaa johtaa huomattaviin korjauksiin tilastoissa. Suurimmat korjaukset ovat johtuneet yritysten voitonjakotietojen ja uudelleen sijoitettuja voittoja koskevien tietojen saamisesta käyttöön vasta tilastovuotta seuraavan vuoden syksyllä. Tullihallitus korjaa kuukausittaisia ulkomaankauppatietoja vähitellen tilastovuotta seuraavan vuoden kevääseen saakka. Sen sijaan palvelujen ulkomaankaupan käsitteen ja tilastoinnin tarkentaminen on johtanut palveluerien tietojen merkittäviin tasotarkistuksiin 2000-luvun loppupuolella.

4. Julkaistujen tietojen ajantasaisuus ja oikea-aikaisuus

Kuukausittainen maksutase julkaistaan noin 6 viikon kuluttua tilastokuukauden päättymisestä heti ulkomaankauppatilaston julkaisemisen jälkeen. Kunkin kuukausitiedotteen yhteydessä korjataan myös edellisen kuukauden tiedot. Kuukausitilastoihin arvioidaan neljännesvuosittain ja vuosittain kerättävät tiedot. Laajemmat vuositiedot valmistuvat noin 10 viikossa. Kuukausi- ja neljännesvuositietojen keskinäinen tarkennus- ja korjausrhythmi on sovitettu yhteen. Vuositiedot suorien sijoitusten vuosikyselyistä ja muiden palvelujen kyselyistä valmistuvat tilastovuotta seuraavan vuoden syksyyn mennessä, kun kaikki perustiedot on saatu. EKP:n ja Eurostatin korjausrhythmin mukaan suurimmat korjaukset tehdään aina maaliskuun ja

syyskuun lopussa. Tuolloin korjataan kaikki edellisen vuoden kuukausi- ja neljännesvuositiedot, jotta ne saadaan yhteneviksi korjattavien vuositasen lukujen kanssa. Myös päättynyttä vuotta edeltävän vuoden tietoja korjataan. Luvut tulevat lopullisiksi yli kahden vuoden kuluttua tilastovuoden päättymisestä.

5. Tietojen saatavuus ja selkeys

Maksutasetiedot julkaistaan Tilastokeskuksen verkkosivulla. Tilastokeskus julkistaa kuukausittain maksutasetiedotteet ja neljännesvuosittain hieman yksityiskohtaisemmat maksutaseen, ulkomaisen varallisuuden sekä ulkomaisen bruttovelan tiedot. Maksutaseen ja ulkomaisen varallisuusaseman vuosijulkaisu sisältää pitkiä aikasarjoja maksutaseen ja ulkomaisen varallisuuden eristä sekä ristiintaulukointeja sektoreittain ja vaateittain. Vaihtotaseen erien tiedot on vuosijulkaisussa luokiteltu yksityiskohtaisesti palveluerittäin.

Kuukausitiedotteet julkaistaan Tilastokeskuksen verkkopalvelun kautta ensimmäistä kertaa 11.7.2014. Neljännesvuositiedot julkaistaan Tilastokeskuksen sivuilla 15.9.2014 alkaen ja vuositiedot 17.9.2014 alkaen. Neljännesvuositiedot ovat saatavilla Suomen Pankin verkkosivujen kautta 14.9.2014 saakka ja vuositiedot 16.9.2014 saakka <http://www.suomenpankki.fi/fi/tilastot/maksutase/Pages/taulukot.aspx>

6. Tietojen vertailukelpoisuus

Maksutasetilastoa laaditaan kansainvälisten tilastostandardien ja IMF:n maksutasekäsikirjan (6. painos vuodelta 2009) mukaisesti, mikä takaa tilaston vertailukelpoisuuden. Sekä OECD että IMF ovat julkaisseet uudistetut tilastointistandardinsa. Uusien standardien mukaisten tilastojen julkaisu Suomessa alkoi kesällä 2014.

Vanhojen standardien mukaiset maittaiset ja toimialoittaiset kanta- ja virtatiedot ovat saatavilla Suomen Pankin verkkosivujen kautta neljännesvuositietojen osalta 14.9.2014 saakka ja vuositiedot 16.9.2014 saakka. <http://www.suomenpankki.fi/fi/tilastot/maksutase/Pages/taulukot.aspx>

7. Selkeys ja yhtenäisyys

Maksutase ja ulkomainen varallisuusasema ovat osaksi muista tilastoista johdettu tilasto. Lähdetilastojen ja maksutaseen välillä on eroja muun muassa tiettyjen erien laskennoista tai käsitteiden määritelmistä johtuen. Esimerkkinä tällaisesta erästä on tavaroiden ulkomaankauppa.

Lisätietoja

Mira Malhotra 029 551 3411

Pauliina Turunen 029 551 2958

Vastaava tilastojohtaja:

Leena Storgårds

www.tilastokeskus.fi

Lähde: Maksutase ja ulkomainen varallisuusasema, Tilastokeskus

Asiakaspalaute: www.tilastokeskus.fi/palaute

---

*Tietopalvelu ja viestintä, Tilastokeskus
puh. 029 551 2220
www.tilastokeskus.fi*

ISSN 2342-3463 (pdf)

*Julkaisutilaukset, Edita Publishing Oy
puh. 020 450 05
asiakaspalvelu.publishing@edita.fi
www.editapublishing.fi*